

Andrzej Chróścicki

Umowa ubezpieczenia po nowelizacji kodeksu cywilnego Komentarz

praktyczne komentarze

Oficyna

a Wolters Kluwer business

Andrzej Chróścicki

Umowa ubezpieczenia po nowelizacji kodeksu cywilnego Komentarz

praktyczne komentarze

Oficyna
a Wolters Kluwer business

Wydawca:
Izabela Dorf

Korekta:
Katarzyna Szubińska

Skład, łamanie:
JustLuk, Łukasz Drzewiecki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Warszawa 2008

ISBN: 978-83-7526-611-5

Wydane przez:
Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Redakcja Książek
01-231 Warszawa, ul. Płocka 5a
tel. (022) 535 80 00
31-156 Kraków, ul. Zacisze 7
tel. (012) 630 46 00
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
Księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	7
Wprowadzenie	9
Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny	13
Dział I	
Przepisy ogólne	14
Art. 805. [Przedmiot umowy ubezpieczenia]	14
Art. 806. [Wypadek ubezpieczeniowy]	27
Art. 807. [Ogólne warunki ubezpieczenia].....	31
Art. 808. [Ubezpieczenie na cudzy rachunek]	33
Art. 809. [Dokument ubezpieczenia].....	38
Art. 810. (uchylony).	47
Art. 811. [Warunki ubezpieczenia odmienne od oferty].....	50
Art. 812. [Odstąpienie i wypowiedzenie umowy ubezpieczenia]	55
Art. 813. [Zwrot składki]	76
Art. 814. [Odpowiedzialność ubezpieczyciela]	81
Art. 815. [Istotne informacje dotyczące ubezpieczenia]	86
Art. 816. [Zmiana wysokości składki związana ze zmianą okoliczności].....	89
Art. 817. [Termin spełnienia świadczenia przez ubezpieczyciela].....	92
Art. 818. [Obowiązek powiadomienia o wypadku ubezpieczeniowym]	97
Art. 819. [Przedawnienie roszczeń]	100
Art. 820. [Ubezpieczenia morskie i reasekuracja].....	107

Dział II

Ubezpieczenia majątkowe	108
Art. 821. [Przedmiot ubezpieczenia majątkowego]	108
Art. 822. [Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej]	111
Art. 823. [Zbycie przedmiotu ubezpieczenia]	127
Art. 824. [Granice odpowiedzialności ubezpieczyciela]	130
Art. 824¹. [Suma ubezpieczenia a wysokość szkody]	131
Art. 825. (skreślony)	135
Art. 826. [Obowiązki ubezpieczającego w razie zajścia wypadku]	135
Art. 827. [Przesłanki braku odpowiedzialności ubezpieczyciela]	137
Art. 828. [Cesja roszczeń ubezpieczeniowych]	146

Dział III

Ubezpieczenia osobowe	148
Art. 829. [Przedmiot ubezpieczenia osobowego]	148
Art. 830. [Dopuszczalność wypowiedzenia umowy]	151
Art. 831. [Osoby uprawnione do sumy ubezpieczenia]	155
Art. 832. [Bezskuteczność wskazania uprawnionego]	157
Art. 833. [Świadczenie ubezpieczeniowe w przypadku samobójstwa]	157
Art. 834. [Wiadomości nieprawdziwe lub zatajone]	158
Art. 384 [Obowiązek doręczenia ogólnych warunków ubezpieczenia]	159

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny – tekst	177
---	-----

Literatura	197
-------------------------	-----

Akty prawa wspólnotowego	199
---------------------------------------	-----

WYKAZ SKRÓTÓW

Źródła prawa

- k.c. – ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.)
- k.p.c. – ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.)
- p.p.m. – ustawa z dnia 12 listopada 1965 r. – Prawo prywatne międzynarodowe (Dz. U. Nr 46, poz. 290 z późn. zm.)
- u.d.u. – ustawa z dnia 22 maja 2003 r. o działalności ubezpieczeniowej (Dz. U. Nr 124, poz. 1151 z późn. zm.)
- u.ś.u.d.e. – ustawa z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną (Dz. U. Nr 144, poz. 1204 z późn. zm.)

Organy orzekające

- ETS – Europejski Trybunał Sprawiedliwości
- SA – Sąd Apelacyjny
- SN – Sąd Najwyższy
- TK – Trybunał Konstytucyjny

Czasopisma

- PiP – Państwo i Prawo
- TPP – Transformacje Prawa Prywatnego

WYKAZ SKRÓTÓW

Orzecznictwo

Biul. SN	– Biuletyn Informacyjny Sądu Najwyższego
Lex	– System Informacji Prawnej „Lex OMEGA”
OSA	– Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSNC	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNCP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izby Cywilnej, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPika	– Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK-A	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego; zbiór urzędowy, Seria A

Publikatory

Dz. U.	– Dziennik Ustaw
--------	------------------

Inne

EWG	– Europejska Wspólnota Gospodarcza
OWU	– ogólne warunki ubezpieczenia

WPROWADZENIE

Uchwalona przez Sejm 7 marca 2007 r. nowelizacja unormowania w kodeksie cywilnym umowy ubezpieczenia stanowi konieczne uzupełnienie reformy prawa ubezpieczeń gospodarczych, której dokonano przez wydanie w dniu 22 maja 2003 r. czterech ustaw: o działalności ubezpieczeniowej, o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczeń Komunikacyjnych, o nadzorze ubezpieczeniowym i emerytalnym oraz Rzeczniku Ubezpieczonych, o pośrednictwie ubezpieczeniowym. Wszystkie weszły w życie 1 stycznia 2004 r.

Cel zasadniczych zmian w zakresie unormowania umowy ubezpieczenia był dwojaki: potrzeba zasadniczej zmiany uregulowań umowy ubezpieczenia w warunkach gospodarki rynkowej oraz powrót do źródeł tej umowy, a więc przywrócenie jej cywilnoprawnego charakteru i zbliżenie do instytucji prawa prywatnego.

Przepisy kodeksu cywilnego z 1964 r. o umowie ubezpieczenia uwzględniały socjalistyczne stosunki społeczne i gospodarcze istniejące w chwili jego uchwalania. Opierały się one na określonych założeniach systemowych w postaci:

- 1) monopolu w zakresie prowadzenia działalności ubezpieczeniowej, realizowanego przez dwa państwowe podmioty PZU i Warta, których zakresy działalności były ściśle rozdzielone;
- 2) uregulowanie umowy ubezpieczenia w zakresie gospodarczym dotyczyło tylko potrzeb obrotu uspołecznionego, zapewniając swobodę regulowania stosunków ubezpieczeniowych w tym obrocie w drodze ogólnych warunków ubezpieczenia;

- 3) umowy ubezpieczenia dotyczące ludności wymagały uregulowania przepisami obowiązującymi bezwzględnie, z dopuszczeniem wyjątków przewidzianych tylko w ustawie, gdyż przepisy te miały za zadanie zapewnienie ubezpieczającym minimum ochrony w stosunku do ubezpieczyciela będącego monopolistą.

Dotychczasowe relacje między stronami umowy ubezpieczenia, pomimo obowiązywania w prawie cywilnym zasady równości stron stosunku prawnego, przypominały relacje między urzędem a chronionym petentem, gdzie nie było właściwej symetrii rozłożenia praw i obowiązków. W takim stanie rzeczy prawo ubezpieczeniowe wyrażane w postaci regulacji umowy ubezpieczenia bardziej było zbliżone do prawa administracyjnego, niż do prawa cywilnego.

Po dokonanej nowelizacji nastąpił powrót do relacji symetrycznych między stronami umowy, co oznacza m.in. wzmocnienie pozycji ubezpieczającego bez nadmiernego forsowania norm prokonsumentkich.

W fazie wstępnej rozważono kwestię drogi realizacji zamierzenia nowelizacyjnego, biorąc pod uwagę dwie możliwości: nowelizację kodeksu cywilnego albo wydanie odrębnej ustawy o umowie ubezpieczenia. Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego opowiedziała się za znowelizowaniem kodeksowych przepisów o umowie ubezpieczenia, a to ze względu na rolę kodeksu, który powinien zawierać, jak to było od początku, ramową regulację umowy ubezpieczenia jako umowy o ogromnej doniosłości społecznej i gospodarczej.

Realizacja tego zamierzenia nie stoi oczywiście na przeszkodzie wydawaniu, w miarę pojawiających się potrzeb, odrębnych ustaw – jak to się stało przy regulowaniu np. ubezpieczeń obowiązkowych. Równocześnie projektowana nowelizacja jest dopełnieniem zmian, jakie zostały dokonane w kodeksowej regulacji stosowania wzorców umów, bowiem ogólne warunki umów ubezpieczenia, jakimi posługują się wszystkie zakłady ubezpieczeń, są wzorcami z art. 384 k. c. w brzmieniu, jakie obowiązują od dnia 1 lipca 2000 r.

W dokonanej nowelizacji uwzględniono założenie zachowania zgodności z dorobkiem Unii Europejskiej (*acquis communautaire*),

w którym dominuje idea ochrony interesów ubezpieczającego (ubezpieczonego).

Na osobne podkreślenie zasługuje przy tym ta szczególna okoliczność, że niektóre układy podmiotowe stosunków ubezpieczenia (ubezpieczenie na cudzy rachunek, ubezpieczenie na korzyść osoby trzeciej, ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej) angażują interes nie tylko ubezpieczającego, jako strony umowy, ale przede wszystkim osoby trzeciej. Z tej przyczyny szczególna ochrona obejmuje nie tylko ubezpieczającego, jako typowo „słabszą” stronę umowy, ale i ubezpieczonego, uposażonego i poszkodowanego, to ich bowiem interes jest w istocie przedmiotem ubezpieczenia bądź też ma zostać zaspo-kojony przez ubezpieczyciela.

Po drugie, uwzględniono w nowelizacji szeroko już stosowane w prawie polskim (a przejęte z dorobku prawa wspólnotowego) przejawy troski o przejrzystość umownego stosunku ubezpieczenia sprzyjającą realizacji podstawowego prawa konsumenta do informacji i odpowiadające temu obowiązki ubezpieczyciela (zakładu ubezpieczeń).

W ubezpieczeniach majątkowych dokonano bardzo ważnej zmiany istotnej dla prowadzenia działalności w ramach gospodarki rynkowej. Powrócono do koncepcji ubezpieczeń majątkowych jako ubezpieczeń interesu majątkowego ubezpieczającego, a nie koncepcji ubezpieczenia mienia. Interesem majątkowym zaś jest każdy interes majątkowy, który daje się ocenić w pieniądzu i nie jest sprzeczny z prawem.

Warszawa, listopad 2007

Andrzej Chróścicki

USTAWA

z dnia 23 kwietnia 1964 r.

Kodeks cywilny

(Dz. U. Nr 16, poz. 93; zm.: Dz. U. z 1971 r. Nr 27, poz. 252; z 1976 r. Nr 19, poz. 122; z 1982 r. Nr 11, poz. 81, Nr 19, poz. 147, Nr 30, poz. 210; z 1984 r. Nr 45, poz. 242; z 1985 r. Nr 22, poz. 99; z 1989 r. Nr 3, poz. 11, Nr 33, poz. 175; z 1990 r. Nr 34, poz. 198, Nr 55, poz. 321, Nr 79, poz. 464; z 1991 r. Nr 107, poz. 464, Nr 115, poz. 496; z 1993 r. Nr 17, poz. 78; z 1994 r. Nr 27, poz. 96, Nr 85, poz. 388, Nr 105, poz. 509; z 1995 r. Nr 83, poz. 417, Nr 141, poz. 692; z 1996 r. Nr 114, poz. 542, Nr 139, poz. 646, Nr 149, poz. 703; z 1997 r. Nr 43, poz. 272, Nr 115, poz. 741, Nr 117, poz. 751; z 1998 r. Nr 117, poz. 758, Nr 106, poz. 668; z 1999 r. Nr 52, poz. 532; z 2000 r. Nr 22, poz. 271, Nr 74, poz. 855 i 857, Nr 88, poz. 983, Nr 114, poz. 1191; z 2001 r. Nr 11, poz. 91, Nr 71, poz. 733, Nr 130, poz. 1450, Nr 145, poz. 1638; z 2002 r. Nr 113, poz. 984, Nr 141, poz. 1176; z 2003 r. Nr 49, poz. 408, Nr 60, poz. 535, Nr 64, poz. 592, Nr 124, poz. 1151; z 2004 r. Nr 91, poz. 870, Nr 96, poz. 959, Nr 162, poz. 1692, Nr 172, poz. 1804, Nr 281, poz. 2783; z 2005 r. Nr 48, poz. 462, Nr 157, poz. 1316, Nr 172, poz. 1438; z 2006 r. Nr 133, poz. 935, Nr 164, poz. 1166; z 2007 r. Nr 80, poz. 538, Nr 82, poz. 557, Nr 181, poz. 1287)

(wyciąg)

(...)

KSIEGA TRZECIA ZOBOWIAZANIA

(...)

Tytuł XXVII. UMOWA UBEZPIECZENIA

Dział I

PRZEPISY OGÓLNE

Art. 805. [Przedmiot umowy ubezpieczenia]

§ 1. Przez umowę ubezpieczenia ubezpieczyciel zobowiązuje się, w zakresie działalności swego przedsiębiorstwa, spełnić określone świadczenie w razie zajścia przewidzianego w umowie wypadku, a ubezpieczający zobowiązuje się zapłacić składkę.

§ 2. Świadczenie ubezpieczyciela polega w szczególności na zapłacie:

- 1) przy ubezpieczeniu majątkowym – określonego odszkodowania za szkodę powstałą w skutek przewidzianego w umowie wypadku;
- 2) przy ubezpieczeniu osobowym – umówionej sumy pieniężnej, renty lub innego świadczenia w razie zajścia przewidzianego w umowie wypadku w życiu osoby ubezpieczonej.

§ 3. Do renty z umowy ubezpieczenia nie stosuje się przepisów kodeksu niniejszego o rencie.

§ 4. Przepisy art. 3851–3853 stosuje się odpowiednio, jeżeli ubezpieczającym jest osoba fizyczna zawierająca umowę związaną bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą lub zawodową.

1. Użycie przez ustawodawcę w definicji umowy ubezpieczenia zwrotu „w zakresie działalności swego przedsiębiorstwa” ma na celu ujednolichenie słowne kodeksowych umów zawieranych wyłącznie przez profesjonalistów, np. takich jak: umowa leasingu (art. 709¹ k.c.), umowa agencyjna (art. 758 k.c.), umowa komisu (art. 765 k.c.), umo-

wa przewozu (art. 774 k.c.), umowa spedycji (art. 794). Zwrot ten ma znaczenie systematyzujące, a jednocześnie jest spójny z przepisami o działalności ubezpieczeniowej w przedmiocie warunków wykonywania tej działalności (zezwolenie przy równoczesnym zakazie wykonywania działalności innego rodzaju).

Powyższa modyfikacja definicji umowy ubezpieczenia spotkała się z aprobatą w literaturze¹.

Podkreślenie kwalifikowanego charakteru umowy ubezpieczenia jest zgodne w tym zakresie nie tylko z regulacją działalności ubezpieczeniowej, lecz także z podobnymi rozwiązaniami w innych krajach członkowskich Unii Europejskiej. Należy jednak pamiętać, że taka systematyzacja umowy ubezpieczenia powinna się raczej odwoływać do umowy rachunku bankowego, która zgodnie z art. 725 k.c. jest zawierana przez bank bez określenia, że następuje to w zakresie przedsiębiorstwa banku. Istnieje istotna różnica pomiędzy wskazanymi wyżej umowami uregulowanymi w kodeksie cywilnym a umową ubezpieczenia. Żaden z podmiotów wskazanych w wymienionych umowach nie prowadzi działalności licencjonowanej, wykonywanej na podstawie odrębnej ustawy, tak jak ma to miejsce w przypadku działalności ubezpieczeniowej czy bankowej. Umowy ubezpieczenia lub umowy rachunku bankowego zawarte przez podmiot inny niż zakład ubezpieczeń lub bank są nieważne. Skoro zarówno zakład ubezpieczeń, jak i bank prowadzą z mocy odrębnych ustaw działalność, która wymaga prowadzenia przedsiębiorstwa, to dodawanie do definicji umowy ubezpieczenia dodatkowego zastrzeżenia odnoszącego się do działalności przedsiębiorstwa zakładu ubezpieczeń wydaje się zbędne, gdyż nie wnosi żadnego merytorycznego elementu tej definicji. Ponadto należy mieć na uwadze, że wyłączne prawo do zawierania umów ubezpieczenia przysługuje ubezpieczycielowi nie na podstawie kodeksu cywilnego, lecz na podstawie ustawy o działalności ubezpieczeniowej, która jest aktem prawnym właściwym do regulowania tej kwestii.

Przenoszenie do kodeksu cywilnego, który w swoich normach definiuje treść stosunku prawnego między stronami umowy ubezpiecze-

¹ Zob. D. Fuchs (w:) A. Koch, *Umowa ubezpieczenia. Aktualne problemy prawne*, Bydgoszcz-Poznań 2005, s. 45.

nia jako jednej z cywilnoprawnych umów nazwanych, regulacji dotyczących podmiotów uprawnionych do zawierania tego rodzaju umów nie wydaje się właściwe.

Wprowadzenie do definicji umowy ubezpieczenia określenia „w zakresie działalności swego przedsiębiorstwa” może w praktyce zwiększać restrykcyjność wykładni ustawy o działalności ubezpieczeniowej. Zastrzeżenie to dotyczy zwłaszcza świadczenia usług *outsourcingu*, czego najlepszym przykładem jest umowa ubezpieczenia *assistance* w czasie podróży zagranicznej. Przy tego rodzaju umowie ubezpieczenia często świadczenia z niej spełniają faktycznie działające na zlecenie zakładu ubezpieczeń podmioty zewnętrzne, które nie stanowią części przedsiębiorstwa zakładu ubezpieczeń.

Z punktu widzenia ubezpieczonego nie zawsze może on stwierdzić, czy zakład ubezpieczeń przy tego rodzaju umowie wykonuje ją „w zakresie działalności swego przedsiębiorstwa”. W skrajnych przypadkach zapis taki może prowadzić po stronie ubezpieczonych do niekorzystnych dla nich skutków, np. podatkowych.

2. Definicja ta nie zawiera postulowanego przez doktrynę określenia wypadku ubezpieczeniowego i wzajemnych relacji pomiędzy wypadkiem ubezpieczeniowym a zdarzeniem losowym zdefiniowanym w art. 2 ust. 1 pkt 18 ustawy z dnia 22 maja 2003 r. o działalności ubezpieczeniowej (Dz. U. Nr 124, poz. 1151 z późn. zm.). Definicja zdarzenia losowego jest następująca: „Zdarzenie losowe – niezależne od woli ubezpieczającego zdarzenie przyszłe i niepewne, którego nastąpienie powoduje uszczerbek w dobrach osobistych lub dobrach majątkowych albo zwiększenie potrzeb majątkowych po stronie ubezpieczającego lub innej osoby objętej ochroną ubezpieczeniową”. Konieczność ustalenia wzajemnych relacji pomiędzy pojęciami „wypadek ubezpieczeniowy” i „zdarzenie losowe” dotyczy zwłaszcza ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej, gdyż konsekwentne stosowanie pojęcia zdarzenia jako przyczyny szkody objętej umową ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej stoi w sprzeczności z użytym w definicji umowy ubezpieczenia zwrotem wypadku ubezpieczeniowego. Zdaniem A. Wąsiewicza i E. Kowalewskiego wyraźne wpisanie w przepisy kodeksu cywilnego pojęcia zdarzenia losowego umożliwiłoby włącze-

nie wypadków ubezpieczeniowych w systematykę zdarzeń cywilnoprawnych, wzbogacając ogólną teorię prawa cywilnego.

Ponadto zapobiegłoby utożsamianiu zdarzeń losowych ze zdarzeniami przypadkowymi, co wypacza istotę ochrony ubezpieczeniowej². Brak jest podstaw do twierdzenia, że zdarzenia losowe dotyczą wyłącznie działania siły wyższej, klęsk żywiołowych i innych wydarzeń spowodowanych działaniami żywiołów lub też sił przyrody. Nie powinno być wątpliwości, że pojęciem tym objęte są również zdarzenia, w których przedmiotem sprawczym jest człowiek (tak wynika z wyroku SN z dnia 12 października 1995 r., III AZP 19/95, OSNP 1996, nr 10, poz. 133).

3. Celem ubezpieczenia jest zapewnienie ubezpieczającemu ochrony ubezpieczeniowej. Jej realizacja sprowadza się do wypłaty przez ubezpieczyciela oznaczonego w umowie świadczenia:

- 1) w ubezpieczeniach majątkowych w postaci odszkodowania na pokrycie szkody w ubezpieczonym mieniu lub odszkodowania za szkody wyrządzone osobom trzecim, względem których odpowiedzialność za szkodę ponosi ubezpieczający albo osoba, na której rzecz została zawarta umowa ubezpieczenia;
- 2) przy ubezpieczeniach osobowych w postaci przyrzeczonego świadczenia w razie śmierci osoby ubezpieczonej lub dożycia przez nią oznaczonego wieku lub w razie uszkodzenia ciała, rozstroju zdrowia lub śmierci wskutek nieszczęśliwego wypadku.

Z ekonomicznego punktu widzenia wynika, że określone osoby, pragnące zapewnić sobie wyrównanie szkody wynikającej z pewnych zdarzeń losowych czy też uzyskanie świadczenia w związku z wystąpieniem oznaczonych zdarzeń dotyczących ich zdrowia czy życia, opłacają składki na fundusz ubezpieczeniowy zarządzany przez ubezpieczyciela, z którego uzyskują świadczenie³.

4. Tylko przedsiębiorcom indywidualnym zawierającym umowy ubezpieczenia związane bezpośrednio z prowadzeniem firmy lub dzia-

² A. Wąsiewicz, E. Kowalewski, *Postulowany kształt umowy ubezpieczenia w Kodeksie cywilnym*, PiP 1993, z. 11–12, s. 6.

³ Z. Radwański, J. Panowicz-Lipska, *Zobowiązania – część szczegółowa*, Warszawa 2006, s. 274.

łałnością zawodową przysługuje taka sama ochrona ubezpieczeniowa jak konsumentom. Ochronę według takich zasad stracili inni przedsiębiorcy, gdyż skreśleniu uległ § 5 art. 384 k.c.⁴ który nakazywał stosowanie przepisów ochronnych w przypadku umowy ubezpieczenia także wówczas, gdy ubezpieczający nie był konsumentem. Nowa treść art. 805 § 4 k.c. reguluje sytuację faktyczną, w której osoba fizyczna (przedsiębiorca) jest ubezpieczającym. Nie jest całkowicie oczywistym, czy powyższy przepis należy stosować również wówczas, gdy ubezpieczającym jest wspólnik spółki jawnej, partner spółki partnerkiej, a ubezpieczonym jest spółka.

5. W odniesieniu do tych osób powstaje wątpliwość, czy również do nich, jeżeli zawierają umowę ubezpieczenia związaną bezpośrednio z działalnością gospodarczą lub zawodową, odnoszą się nadal najważniejsze przepisy kodeksu cywilnego o ochronie konsumentów zawarte w art. 385¹–385³. Ubezpieczających będących osobami fizycznymi, którzy zawierają umowę ubezpieczenia związaną bezpośrednio z działalnością gospodarczą lub zawodową, nie wiążą, tak jak również innych konsumentów, niedozwolone postanowienia umowne, tj. postanowienia nieuzgodnione indywidualnie, które kształtują prawa i obowiązki przedsiębiorcy jako klienta firmy ubezpieczeniowej w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, naruszający rażąco jego interesy. Nie dotyczy to jednak postanowień określających zwłaszcza składkę ubezpieczeniową i sumę ubezpieczenia pod warunkiem, że zostały sformułowane jednoznacznie. Przepis art. 385³ k.c., który obecnie dotyczy także umów zawieranych przez indywidualnych przedsiębiorców w bezpośrednim związku z działalnością gospodarczą lub zawodową, zawiera tylko przykładową listę postanowień uznanych za niedozwolone. Zalicza się do nich np. postanowienia wyłączające obowiązek zwrotu uiszczonej zapłaty za świadczenie niespełnione w całości lub części, jeżeli klient rezygnuje z umowy, pozbawiające konsumenta prawa do rozwiązania umowy, odstąpienia od niej i jej wypowiedzenia,

⁴ Art. 384 § 5 został uchylony przez art. 1 pkt 1 lit. b ustawy z dnia 13 kwietnia 2007 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 82, poz. 557). Zmiana weszła w życie 10 sierpnia 2007 r.

przewidujące automatyczne przedłużenie umowy po rażąco krótkim okresie jej obowiązywania.

6. Zasady podejmowania i prowadzenia działalności ubezpieczeniowej określa ustawa o działalności ubezpieczeniowej. Przez działalność taką rozumie się wykonywanie czynności ubezpieczeniowych związanych z oferowaniem i udzielaniem ochrony na wypadek ryzyka wystąpienia skutków zdarzeń losowych. Wykonywanie działalności ubezpieczeniowej wymaga zezwolenia Komisji Nadzoru Finansowego. Krajowy ubezpieczyciel może wykonywać działalność ubezpieczeniową wyłącznie w formie spółki akcyjnej albo towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych. Zagraniczny ubezpieczyciel może podejmować i wykonywać działalność ubezpieczeniową na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na zasadzie wzajemności, czego nie wymaga się w stosunku do państw należących do Światowej Organizacji Handlu.

Podjęcie działalności ubezpieczeniowej przez zagranicznego ubezpieczyciela wymaga zezwolenia organu nadzoru, z wyjątkiem ubezpieczycieli mających swoją siedzibę w jednym z krajów członkowskich UE, którzy mogą wykonywać działalność ubezpieczeniową na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, o ile uzyskali odpowiednie zezwolenie na wykonywanie tej działalności w państwie, w którym mają swoją siedzibę.

7. Ubezpieczenia gospodarcze w polskim prawie mają co do zasady charakter dobrowolny, choć ustawa o działalności ubezpieczeniowej przewiduje także ubezpieczenia obowiązkowe, do których należy zaliczyć:

- 1) ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych za szkody powstałe w związku z ruchem tych pojazdów;
- 2) ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej rolników z tytułu posiadania gospodarstwa rolnego;
- 3) ubezpieczenie budynków wchodzących w skład gospodarstwa rolnego od ognia i innych zdarzeń losowych;
- 4) ubezpieczenia wynikające z przepisów odrębnych ustaw lub umów międzynarodowych ratyfikowanych przez Rzeczpospolitą Polską,

nakładających na określone podmioty obowiązek zawarcia umowy ubezpieczenia.

Stosunek ubezpieczenia w każdym przypadku, aby powstać, wymaga zawarcia umowy nawet wtedy, gdy ubezpieczenie ma charakter obowiązkowy. Zawarcie umowy ubezpieczenia następuje w chwili złożenia przez ubezpieczającego oferty i jej przyjęcia przez ubezpieczyciela. Dla skuteczności zawarcia takiej umowy nie jest wymagana żadna forma kwalifikowana.

Dokumenty wymienione w art. 809 k.c. stanowią jedynie dowody (potwierdzenie) – zawarcia umowy – podlegające ocenie zgodnie z art. 74 i 75 k.c. Domniemanie z art. 809 § 2 k.c., odnoszące się do chwili zawarcia umowy ubezpieczenia, ma natomiast znaczenie tylko wtedy, gdy strony nie ustaliły zgodnie momentu zawarcia umowy. Może on poprzedzać doręczenie dokumentu ubezpieczenia (tak wynika m.in. z wyroku SA w Łodzi z dnia 14 marca 1996 r., I ACr 62/96, OSA 1997, z. 1, poz. 4).

8. Umowa ubezpieczenia jest umową odpłatną, dwustronnie zobowiązującą i wzajemną. Stosownie do art. 812 k.c. jest umową przystąpienia (adhezyjną), zawieraną na podstawie stosowanych przez ubezpieczyciela ogólnych warunków ubezpieczenia, które są powszechnie wykorzystywane.

Nie można wykluczyć, że umowa ubezpieczenia zostanie zawarta bez wykorzystania ogólnych warunków ubezpieczenia i w takiej sytuacji strony powinny objąć umową wszystkie istotne postanowienia kształtujące treść istniejącego między nimi stosunku ubezpieczenia. Posługiwanie się przez ubezpieczyciela ogólnymi warunkami ubezpieczenia powinno doprowadzać do ujednolicenia zasad odpowiedzialności ubezpieczyciela i dodatkowo pozwolić na bardziej precyzyjne szacowanie ubezpieczonego ryzyka. Kwestia wzajemności umowy ubezpieczenia jest w literaturze kwestią kontrowersyjną. W tym zakresie istnieją dwie podstawowe teorie: teoria świadczenia pieniężnego i teoria ponoszenia ryzyka pokrycia powstałej szkody. Sformułowanie użyte w art. 805 § 1 k.c. wskazuje, że zastosowanie ma teoria świadczenia pieniężnego, świadczenie ubezpieczyciela polega bowiem na zapłacie określonej kwoty w razie zajścia wypadku ubezpiecze-

niowego. Zwrot „w szczególności”, użyty w art. 805 § 2 k.c., odnosi się do formy zapłaty (suma pieniężna, renta lub inne świadczenie). Spoglądając więc obiektywnie powyższą kwestię, skoro obie strony umowy ubezpieczenia zobowiązują się w taki sposób, że świadczenie jednej z nich (składka) jest odpowiednikiem świadczenia drugiej strony (świadczenie ubezpieczeniowe), mamy do czynienia z umową wzajemną w rozumieniu art. 487 § 2 k.c.

9. Charakterystyczną cechą umowy ubezpieczenia jest jej kauzalność oznaczająca uzależnienie ważności i skuteczności prawnej umowy od ważności *causa* (podstawy prawnej). Ubezpieczający opłaca składkę w zamian za ochronę ubezpieczeniową – *causa obligandi vel acquirendi* (celem jest przysporzenie korzyści majątkowej ubezpieczycielowi), a ubezpieczyciel świadczy w celu zwolnienia się od ciążącego na nim obowiązku – *causa solvendi*. Świadczenie ubezpieczającego jest bezwarunkowe, zaś po stronie ubezpieczyciela istnieje warunek w postaci zajścia wypadku ubezpieczeniowego.

10. Powyższego przepisu, określającego istotę umowy ubezpieczenia, nie można interpretować w ten sposób, że umowa nie może zawierać żadnych zastrzeżeń ograniczających odpowiedzialność. Przepisy kodeksu cywilnego dotyczące umowy ubezpieczenia nie przewidują w oderwaniu od ogólnych warunków ubezpieczenia żadnych konkretnych przesłanek odpowiedzialności ubezpieczeniowej odnoszących się do poszczególnych rodzajów ubezpieczeń (zob. wyrok SN z dnia 29 listopada 1982 r., I CR 407/82, Lex, nr 8495).

11. Umowa ubezpieczenia jest umową co do zasady konsensualną. Dopiero wola stron tej umowy może ją uczynić realną, gdyż mogą one umówić się, że umowa zostanie zawarta dopiero po zapłaceniu przez ubezpieczającego składki lub jakiś czas po tym fakcie. Takie przekształcenie umowy konsensualnej w realną jest dopuszczalne na gruncie zasady swobody zawierania umów wyrażonej w art. 353 k.c. Strony mogą także zawrzeć umowę ubezpieczenia z zastrzeżeniem terminu. W takim wypadku umowa zacznie wywoływać między stronami skutek zobowiązujący dopiero z nadejściem ustalonego terminu. Możliwe jest także zawarcie umowy ubezpieczenia np. pod warunkiem rozwiązującym, że ubezpieczony samochód nie okaże się być